

de produktionsmæssige forhold, men *kun* kan forstås i deres *analogi* med de oprindelige ungdomsbevægelser i England og USA. Derfor burde bogen i det mindste have indeholdt et efterord, hvor der blev gjort opmærksom på dette forhold – eventuelt med en konkret analyse som udgangsposition. Som bogen står her, lægger den desværre op til lidt for lette forklaringer på de danske ungdomsbevægelser.

Det samme brugbarhedsproblem er til stede i afsnittet om radioen. De engelske og US-amerikanske forhold svarer mest talt ikke til DR. Analysen kan derfor ikke konkret anvendes på danske forhold, omend vi ved at læse afsnittet kan få at vide, at en analyse af radioen i rock-sammenhæng, er vigtig. Afsnittet om rock'ens ideologi er derimod umiddelbart det lettest brugelige, og afsnittet er med til at gøre bogen interessant og spændende. Man kunne i denne forbindelse undre sig over, at rock'ens ideologi er så international.

Men altså: vil man vide noget om engelske rock-forhold, så er bogen en grundig præsentation af forskellige analyser på et konkret niveau – og bogen kan i denne sammenhæng være brugbar, da meget af musikken (og den kulturelle overbygning med den) jo eksporteres til Danmark.

Henrik Adler

»At leve i en tid, vurdere og tage stilling«

Poul Nielsen: Hjerte og hjerne i musikken. Udg. af Troels Andersen, Per Kirkeby og Tage Nielsen, Borgen 1980. 185 sider, kr. 126,00.

Myten om Odysseus er ikke blot en af de centrale myter om manden, patriarken, den er også en nøgle til forståelsen af det borgerlige samfunds psykologi. Historien om Odysseus' 10 farefulde år på havet og hans sejrige hjemkomst er i Homers heltepos også et rystende vidnesbyrd om sejrens omkostninger. Odysseus' list, hans evne til at overvinde naturen og

beherske sin omverden hænger uløseligt sammen med hans evne til at beherske sig selv.¹⁾ – Den voksende erkendelse og indsigt, som oplysningen som kulturhistorisk proces lever af, har sin pris, ikke mindst på sansningens område. Dette uhyre komplicerede samspil mellem samfundsudviklingen og den psykiske udvikling er emnet for Horkheimer & Adornos store afhandling om »Oplysningens dialektik«²⁾ Myten om Odysseus' møde med sirenerne, som i Horkheimer & Adornos tolkning simpelthen ophøjes til myten om musikken i det borgerlige samfund, viser nok deres syn på Oplysningens problematik tydeligere end noget andet: »Odysseus anerkender sangens arkaiske magt, idet han, teknisk oplyst, lader sig lænke. Han bøjer sig for lystens sang og spolerer både den og døden. Den lænket hørende vil til sirenerne som enhver anden. Men han har blot truffet den forholdsregel, at han, skønt han er hjemfalden til dem, ikke bliver deres offer. Han kan (. . .) ikke komme til dem, thi de roende svende med voks i ørerne er døde, ikke kun for halvgudinderne, men også for den kommanderendes fortvivlede skrig. Sirenerne har fået deres, men det er i den borgerlige urhistorie allerede neutraliseret til længslen hos den, der sejler forbi (. . .) Siden Odysseus' lykkeligt mislykkede møde med sirenerne er alle sange betændte, og den samlede vesterlandske musik lider under den modsigelse, som sang i civilisationen er – det som samtidig udgør den bevægende kraft i al kunstmusik«³⁾

Ikke for ingenting optræder Odysseus og hans møde med sirenerne flere gange i det nye Poul Nielsen-udvalg »Hjerte og hjerne i musikken«. – »Betændelsen« i den borgerlige musik-kultur, dens fremtrædelsesformer, dens årsager og mulighederne for indgreb er centrale studieobjekter i hele Poul Nielsens kritiske, musikfilosofiske forfatterskab. Hvis man som jeg er Poul Nielsen-freak er denne bog, hvori 26 tekster af meget forskelligt omfang er optrykt, en selvfølgelighed som nyt medlem af bogsamlingen. Få musikfolk i dette land har formået at tale så klogt, engageret, provokerende og nuanceret om musik, som Poul Nielsen gjorde det. Derfor er det godt at gense gamle artikler og møde »nye«, som man ikke fik læst, dengang det var nu.

Og alligevel. Bogen giver mig nogle betænkeligheder, hvis jeg som anmelder skal se lidt ud over min egen læsetip. Som antologi er bogen ikke helt let at blive klog på. I første omgang kan man undre sig over, at en let tilgængelig artikel som

»Musikkens Vinterrejse« (Kritik nr. 14, 1970) genoptrykkes, mens en uhyre vigtig og næsten utilgængelig artikel som »Øksen ligger ved træets rod«, en Beethoven-analyse (i det dupliserede »Festskrift for Povl Hamburger, 1971) der er den primære baggrund for den optrykte artikel »Sociologisk værkanalyse«, ikke er medtaget. Man kan også undre sig over de mange trættende gentagelser af hovedtrækkene i Adornos biografi og bibliografi. På den anden side giver de mange store og små artikler om Frankfurter-filosoffen selvfølgelig den specielt interesserede mulighed for at se kontinuiteten og brudfladerne i Poul Nielsens Adorno-opfattelse. Tilbage står spørgsmålene: Hvorfor har de 3 udgivere, Troels Andersen, Per Kirkeby (der også står for det meget rammende omslag) og Tage Nielsen, valgt som de har? Hvad er det for et billede af Poul Nielsen, de har villet tegne/tegner? Per Kirkebys efterord giver noget af et svar, men lad mig først sige noget om bogens indhold.

Der er tale om tekster fra perioden 1963–72 inden for så forskellige genrer som anmeldelser, værkanalyser, nekrologer, faglige introduktioner og debatindlæg, kronikker, sågar et prosadigt. En blanding af videnskabelige og mere dagsaktuelle, populariserende tekster. Indholdsmæssigt er billedet knap så broget. Der er to gennemgående temaer i antologien: Det meste af bogens 1. halvdel kredser om Th. W. Adorno – som eksponent for den kritiske teori (Frankfurterskolen), som indfaldsvinkel til en samfundsrelateret musikforståelse, som musikfilosofisk udfordring. Og næsten hele 2. halvdel kredser om den musikalske *modernisme*. Lidt udenfor falder den afsluttende titel-artikel, en overordentligt spændende studie i dialektikken mellem følelse og intellekt, som den fremtræder i musikhistoriens sejlivede konflikter mellem praktikere og teoretikere, mellem »inspiration« og »kølig konstruktivisme«. Denne artikel vil jeg imidlertid lade ligge her. – Samlet viser udvalget Poul Nielsens kolossale alsidighed og engagement, at han var »en evig spørger«, som Per Kirkeby skriver i efterordet. Samtidig er PN's faglige kompetance en konstant mærkbar baggrundsfaktor, der er medvirkende til at sikre mange af teksterne blivende værdi.

Modernisme-teksterne behandler emnet bredt: der er rapporter om udviklingen i Darmstadt, nyenkelheden herhjemme, modernismens æstetik og filosofi (hvor Adornos ex- eller implicite tilstedeværelse naturligvis er obligatorisk); der er en

række analyser, bl.a. af Per Nørgaard- og Ib Nørholm-værker, og 2 Stravinsky-artikler, som stadig er meget spændende i kraft af deres påvisning af, at den »klassiske« modsætning mellem den neoklassiske og den serielle tradition ikke er så entydig endda (og de viser samtidig, at PN's teknisk-musik-analytiske »bagland« var langt mere opdyrket end Adornos). Og der er den stadig meget spændende studie i forholdet mellem »Marxisme og modernisme«, hvor Lukacs og Adornos modernisme-kontrovers diskuteres. – Modernismen behandles i forhold til den klassiske tradition, det moderne samfund, kulturindustriens produkter (poppen) og beatkulturen. Selvom PN's tekster om det nyeste nye naturligvis må ses i historisk lys, synes jeg, han slår nogle gevaldige skævere i sit Adorno-inspirerede opgør med kultur-industrien, studenteroprøret og »beat-ideologien«. Trods PN's principielle dialektiske indfaldsvinkel virker nedgøringen af studenteroprøret mest som et unuanceret Adornodefensorat, og udhængningen af beatideologiens anti-intellektualisme fremstår elitær og uden sans for ungdomsmusikkulturens psykiske og sociale dimensioner (dette gælder altså de her aftrykte indlæg, – i andre tekster har PN, der også sluttede op om Hans Jørgen Nielsen berømt-berygtede »attituderelativisme« og dens principielle anerkendelse af vidt forskellige, samtidigt fungerende kultur»systemer«, behandlet beatkulturen langt mere nuanceret). – Dette problem er nok ikke uden sammenhæng med Adorno-artiklernes fællestreik: Der er næsten udelukkende valgt tekster, der relativt ukritisk *formidler* As (musik)filosofi. Der opregnes ganske vist problemer i flere af teksterne. Men bortset fra i »Sociologisk værkanalyse« (1972) er der ikke tale om gennemførte analyser og/eller problematiseringer af Adornos tankegang. Her er man stadig henvist til Adorno-kritikken i hovedværket »Musik og materialisme«. Som introduktioner er flere af teksterne fremragende arbejde, men som helhed fastholder udvalget af Adorno-artikler Poul Nielsen som Adorno-discipel. Det er i mine øjne ikke uproblematisk. Lad mig give et eksempel: En hjørnestein i Adornos tænkning er forholdet mellem teori og (politisk) praksis. Herom skriver PN – som karakteristisk af A – at »det dialektiske forhold mellem teori og praksis godt kan indebære, at en »teoretisk« indsats som f.eks. skribentvirksomhed i sig selv kan opfattes som »praktisk aktion«« (s. 47). Og med denne fortolkning som baggrund skoser han så de prakticistiske studenter, der afbrød As forelæsninger og for-

langte en anden form for praksis. På samme måde lader PN Adornos kompromisløse »teoretiske praksis« (der ofte fremtræder som praksisangst) stå uanfægtet på populærmusikområdet, når han f.eks. slutter artiklen »Musik som ideologisk trøstefunktion« med flg. citat: »Det eneste, man kan foretage sig uden at gøre sig for store illusioner om resultatet, er at formidle sin erkendelse af tilstandene og i øvrigt inden for det fagligt musikalske område, såvidt det er muligt, arbejde henimod, at der indtræder et relevant og erkennende forhold til musikken i stedet for ideologisk konsum . . .« (s. 55)

Per Kirkeby siger i sit efterord, hvor han med rette fremstiller PN's virkelighedsforpligtede arbejde som et alternativ til den normalakademiske »vægtløshed«, at »Pouls lidenskab mødte lidenskaben i Adornos værk«. Problemet i bogen er, at denne lidenskabernes konfrontation ikke aftegnes i sit fulde omfang. Der tegnes gennem tekstudvalget et billede af Poul Nielsen som en modernismens mand, teoretisk med fødderne på Adornos skuldre, i kritisk praksis vendt mod såvel den moderne kulturindustri som spekulative tendenser inden for kunstmusikken som radikale prakticistiske tendenser inden for politikken. Sådant var Poul Nielsen også, men billedet er retoucheret. At PN's forpligtelse på »at leve i en tid, vurdere og tage stilling« fik mere radikale udtryk end bogen antyder, vil jeg afslutningsvis give nogle eksempler på.

I den i øvrigt meget nyttige bibliografi, som findes bagest i bogen, mangler af en eller anden grund essayet »Skal man undervise i musik?«, oprindeligt holdt som oplæg ved den Nordiske Musikkonferens i Trondheim 1975. Dette essay er en stærkt polemisk tekst med kolossale spring imellem fremstillingsniveauerne, som bl.a. skabes af emner som politisk økonomi, erkendelsesteori, musikhistorieskrivning, moral og kulturpolitik. Men teksten har glasklare, erkendelsesteoretisk begrundede pointer, der – citeret idag – har bevaret deres aktualitet. Jeg citerer:

»Hvad bør da gøres? Skal vi ingen musikundervisning have? Skal man undervise i musik? Strengt taget er det ikke nødvendigt, men spørgsmålet må paralleliseres med spørgsmålet: skal man give seksualundervisning? Musik er en naturlig livsyttring, men så forkrøblede er menneskene jo blevet i dette samfund (derom har både Freud og Adorno grundigt belært os), at der nok kan være brug for at undervise i de naturlige livsyttringer – så længe roden til alt ondt: adskillelsen af håndens og

hovedets arbejde, består. Undervise ja, men uden disse forbandede pegefingre fra oven og ned, undervise så menneskene kan få midlerne i hænde til at frigøre sig, til at nå den livsfylde, som er livets mening«.

Og med adresse til universiteterne: »Hidtil har videnskabsmændene blot betragtet verden, hvad det drejer sig om nu, er at ændre verden, skrev Marx som bekendt. For os betyder dette: vi skal fortsætte med at forske og undervise i musik og videnskab, men vi skal også gribe ind, så godt vi formår, i al vor afmagt. Vi skal være med i kulturpolitik og kulturkamp, uddannelses- og fagforeningspolitik (. . .) Dette opgør må fortsætte. Og jeg er ikke i tvivl om, hvor vores plads bør være, hvis vi tager vores humanisme alvorligt: blandt de undertrykte«.

Lars Ole Bonde

Noter:

- ¹⁾ En indgående analyse af Odysseen og Odysseusmotivet i litteraturen findes i Mads Thranholm: »Fragmenter af rejsens mytologi«, Gyldendal 1979.
- ²⁾ Max Horkheimer og Th. W. Adorno: *Dialektik der Aufklärung*, 1944. Dansk udgave: *Oplysningens dialektik* (v. Per Øhrgaard), 1972.
- ³⁾ *Oplysningens dialektik*, s. 70–71.